



KİTAP İNCELEMESİ*

Marshall Sahlins, *Batı'nın İnsan Doğası Yanılsaması*,
(Çev. Emine Ayhan ve Zeynep Demirsü),
BGST Yayınları, 2012, 133 sf.

Marshall Sahlins Batı'nın İnsan Doğası Yanılsaması isimli eserinde, Antik Yunan'dan günümüz sosyo-biyolojisine kadar uzanan Batı düşünce tarihinin derin bir incelemesini yapmakta, insan doğası kavramının Batı'ya özgü kültürel bir kurgu olduğunu iddia etmektedir. Kitabın temel tezi şudur: Batı medeniyeti; insanın özünde bencil, açgözlü ve rekabetçi bir varlık olduğu varsayımı üzerine kuruludur. Bu varsayım, biyolojik bir gerçekten ziyade, Batı'ya özgü karamsar bir metafiziktir. Sahlins'e göre bu insan doğası fikri evrensel değildir. Antropolojik veriler göz önüne alındığında Batı toplumunun dışında kalan toplumların insanı bu şekilde tanımlamadığı görülmektedir. Bu toplumlarda Batının aksine hayvani doğa ile kültürel dizginleme arasında bir çatışma görülmemektedir. Sahlins, Batı siyaset felsefesinin ve sosyal bilimlerinin, varsayımları bu kötü insan doğasını kontrol altına almak için sürekli bir mücadele içinde olduğunu belirtmiş, bu mücadelede iki esas çözüm yoluna başvurulduğunu belirtmiştir. Bu iki çözüm yolundan ilki Hobbesçu bakışla Leviathan'ın ortaya konduğu hiyerarşidir. Bu çözüm yolu, monarşiyi de beraberinde getirmiştir. İnsanın içindeki canavarı ve kötüyü baskılamak için dışsal ve üstün bir otoritenin gerekli olduğu düşünülmüştür. İkinci çözüm yolu ise eşitlik, cumhuriyetçilik ve denge anlayışıdır. Bu çözüm yolunda bencil çıkarların birbirini dengelemesi yoluyla düzenin sağlanması fikri öne çıkmaktadır. Bu düşünce daha idealist bir perspektifi beraberinde getirmiştir. Kant'ın evrensel ahlak, ebedi barış gibi fikirlerinde bu anlayışı ve çözüm arayışını görmek mümkündür. Sahlins, Batı tarihinin bu iki kutup arasında gidip geldiğini belirtmiş ve anarşi, hiyerarşi ve eşitlik arasında gidip gelen bu durumu Metafizik Üçgen olarak tanımlamıştır. Sahlins, bu yapının Tukidides'in

* Makale geliş tarihi / Received date: 11.01.2026
Makale kabul tarihi / Accepted date: 08.04.2026

Peloponez Savaşı anlatısından Amerikan Kurucu Ataları'nın anayasa tartışmalarına kadar süreklilik arz ettiğini göstermeye çalışmıştır. Eser, günümüzün neoliberal politikalarının ve genetik belirlenimciliğinin de bu eski ve karamsar metafizik durumun modern hali olduğunu savunmuş ve eleştirmiştir. Kitap, giriş ve on ana bölümden oluşmaktadır. Sahlins, kronolojik ve tematik bir akışla Batı düşüncesindeki insan doğası fikrinin soyağacını çıkarmış ve antropolojik verilerle bu fikrin yapısını incelemiştir.

Giriş bölümünde Sahlins, Batılıların 2000 yılı aşkın süredir kendi içsel varlıklarının hayaletiyle, zapt edilmesi gereken açgözlü ve kötü insan doğası fikriyle boğuştuğunu belirtmiştir. Yazar, bu çalışmanın amacının her türlü kültürel formu bencil gen veya rasyonel seçim ile açıklamaya çalışan modern genetik belirlenimciliğe ve ekonomizme karşı durmak olduğunu ilan etmiştir. Giriş bölümü, Batı'nın doğa ve kültür arasında kurduğu ikili karşıtlığın aslında Batı kültürüne özgü bir yanılsama olduğunu vurgulamaktadır.

İki Tucididesçi: Hobbes ve Adams başlıklı ilk bölümde Sahlins, Batı siyaset felsefesinin üç önemli figürünün birbiriyle bağlantısını anlatmaktadır. Antik Yunan tarihçisi Tucidides, kötümser insan doğasının temsilcilerinden Hobbes ve cumhuriyetçi Adams'ı bir araya getiren Sahlins, bu üçünün fikir ortaklıklarından bahsetmektedir. Sahlins, Hobbes ve Adams'ın siyasi çözümleri taban tabana zıt olsa da insan doğasına dair fikirlerinin aynı olduğunu göstermektedir. Sahlins'e göre her ikisi de Tucidides'in Korfu İç Savaşı anlatısından derinden etkilenmiştir. Tucidides'in tasvir ettiği, yasaların ve otoritenin yokluğunda insanların birbirini boğazladığı anarşik durum hem Hobbes'un doğa durumuna hem de Adams'ın denetimsiz tutkularına ilham vermiştir. Burada Batı siyasetinin temel varsayımı ortaya konmuştur. Bu varsayıma göre insan doğası kötüdür ve kültür onu dizginlemek zorundadır.

Antik Yunan başlıklı ikinci bölümde doğa ve yasa/görenek karşıtlığının kökenleri incelenmektedir. Antik Yunan'da özellikle Sofistler ve Tucidides ile belirginleşen bu ayrım, kitabın merkezindeki "Metafizik Üçgen" in temellerini oluşturmaktadır. Sahlins, Hesiodos'un Demir Çağı'ndaki ahlaki çöküş anlatısından, Anaksimandros'un evrensel isonomia kavramına kadar geniş bir yelpazeyi incelemektedir. Özellikle Atina demokrasisi ile ilişkilendirilen isonomia kavramının, sadece siyasi bir ilke olmadığını, aynı zamanda tıbbi ve kozmolojik teorilerde de bir denge unsuru olarak kullanıldığını belirtmektedir. Ancak Yunan düşüncesinde bile doğanın genellikle bencil ve zorunlu, kültürün ise yapay ve kırılgan olarak kodlandığına dikkat çekilmiştir.

İnsanlık Durumuna Dair Alternatif Kavramsallaştırmalar başlıklı üçüncü bölüm, kitabın antropolojik temelini oluşturur. Kitapta Batı'nın otonom ve bencil birey anlayışının karşısına, Batı dışı toplumların akrabalık temelli insan anlayışı konmaktadır. Kişiotesi Benlik ve Varlığın Karşılıklılığı kavramları

kullanılarak, dünyanın geri kalanında insanların kendilerini izole varlıklar olarak değil, ilişkiler ağı içindeki varlıklar olarak gördüğünü anlatılmıştır. Sahlins, Aristoteles'in akrabalık üzerine yazdıklarından yola çıkarak Batı geleneğinde de var olan biz duygusunu incelemektedir. Sahlins, öz çıkar kavramının insan doğasının evrensel bir gerçeği değil, Batı'ya özgü bir delilik hali ve anomali olduğunu ileri sürmektedir. Çünkü Batı dışındaki diğer kültürler için bencillik, insan olamamak ile eşdeğer bir durumdur.

Sahlins, kitabın genel yapısı gereği kronolojik anlatısına Ortaçağ Monarşisi başlığı ile devam etmiştir. Bu bölümde Sahlins'in odak noktası Aziz Augustinus ve onun İlk Günah doktrini olmuştur. Sahlins'e göre Hristiyan teolojisi, insanın düşmüş doğasını Adem'in işlediği günahla mühürlemiş ve bu durum siyasi iktidarın meşruiyet kaynağı haline gelmiştir. Siyasi Augustincilik olarak adlandırılan bu görüşe göre devlet ve krallar, Tanrı tarafından insanların içindeki vahşi hayvanı zapt etmek için gönderilmiş zorunlu ve cezalandırıcı kurumlardır. Eğer kral olmazsa insanlar büyük balığın küçük balığı yuttuğu bir kaos ortamına sürükleneceklerdir. Kitap, Ortaçağ monarşisinin meşruiyetini Hobbesçu bir düzen sağlayıcı rolü ve insan doğasının kötülüğü varsayımı üzerinden kurduğunu anlatmıştır. Bu dönemde temel çözüm arayışı şudur: Kral, Tanrı'nın yeryüzündeki kılıcıdır ve mutlakiyetçilik anarşiye karşı tek çaredir.

Rönesans Cumhuriyetleri başlıklı beşinci bölümde bir çözüm olarak hiyerarşiden dengeye kayış anlatılmıştır. İtalyan şehir devletlerinde ortaya çıkan sivil hümanizm, insanın bencil tutkularını baskılamak yerine, onları birbirine karşı kullanarak düzen sağlama fikrini geliştirmiştir. Machiavelli bu dönüşümün kilit ismidir. Machiavelli, insanların kötü olduğunu kabul etmiş ancak bu kötülüğün cumhuriyetin yararına kullanılabileceğini savunmuştur. Karşıt çıkarların çatışmasının kaosa değil dinamik bir özgürlüğe ve dengeye yol açabileceği savunulmuştur. Sahlins, bu düşüncenin modern kapitalizmin ve liberal demokrasinin habercisi olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca bu gelişmeler Smith'in Görünmez El'ine giden yolun başlangıcı olarak nitelendirilmiştir.

Altıncı bölümde Avrupa'dan Amerika'ya geçiş yapılmıştır. Bu bölümde Machiavelli ve Rönesans düşüncesinin Atlantik'i aşarak Amerikan Anayasası'nı nasıl şekillendirdiği incelenmektedir. Sahlins'e göre kurucu atalardan Madison, Hamilton ve Adams, insan doğasına dair derin bir şüphecilik ve karamsarlık taşımaktaydılar. "İnsanlar melek olsaydı, hükümete gerek kalmazdı" (s. 90) diyen Madison, tüm anayasal sistemi hırsın hırsa karşı durması ilkesi üzerine kurmuştur. Buradan hareketle Sahlins, Amerikan sisteminin erdeme değil, kurumsallaştırılmış çıkara dayandığını göstermeye çalışmaktadır. Amerika'nın kurucuları insanın doğal bencilliğini kabul etmiş ve devleti bu bencilliğin yıkıcı olmasını engelleyecek ama aynı zamanda üretken güce dönüştürecek bir mekanizma olarak tasarlamışlardır. Kitabın bu bölümünde modern demokrasinin

köklerindeki varsayılan derin insan nefreti, güvensizlik ve şüphecilik açığa çıkarılmaya çalışılmıştır.

Özçıkarın Ahlaki Olarak Gücünü Yeniden Kazanması başlıklı yedinci bölümde ekonomik insan modelinin zaferinden söz edilmektedir. Eskiden günah veya yıkıcı tutku olarak görülen öz çıkar, 18. yüzyıl itibarıyla artık rasyonelleştirilmiş ve ahlaki zemine oturtulmuştur. Smith ve ardından onun fikrini takip edenler sayesinde bireyin kendi çıkarını maksimize etmesi, toplumun genel refahını artıran en iyi yol olarak sunulmuştur. Sahlins, bu dönüşümü büyük tersine çevirme olarak nitelemektedir. Bu dönemde kötü olan iyi olmuş ve anarşi kaynağı olan bencillik, toplumsal düzenin temeli haline gelmiştir. Sahlins, günümüzdeki neoliberal düzenin bu anlayışın en uç noktası olduğunu iddia etmiştir.

İnsana Ait Başka Dünyalar başlıklı bölümde yazar antropolojiye dönmüş ve Batı'nın doğa-kültür ayrımının evrensel olmadığını kanıtlayan etnografik veriler sunmuştur. Bunu yaparken animizm ve totemizm gibi sistemleri incelemiştir. Sahlins'e göre pek çok yerli halk için hayvanlar, bitkiler ve nesneler doğanın parçası değil, farklı kıyafetler giymiş kişilerdir. Batı dışında kalan toplumlarda Batı'nın doğa olarak adlandırdığı insanlıktan ayrı ve nesnel bir alan yoktur. Bu toplumlardaki yaygın görüşe göre hayvanlar da insanlar gibi ruhlara, toplumlara ve kurallara sahiptir. Dolayısıyla, Batı'nın insanın içindeki hayvani doğayı bastırma fikri bu halklar için anlamsızdır; çünkü onlara göre hayvanlar zaten insandır. Evren, baştan aşağı insani ve sosyal ilişkilerle doludur. Bu bölümde tüm bu anlatıyla Batı metafiziğinin taşralılığı yani yerelliği anlatılarak eleştirel bir yaklaşım sergilenmiştir.

Şimdi Öznefretimizin İnilti Vakti başlıklı bölüm kitabın eleştirel ve polemikçi yönünü en iyi yansıtan bölümlerinden biridir. Sahlins, Freud'un psikanalizini, modern sosyo-biyolojiyi ve evrimsel psikolojiyi hedef almaktadır. Sahlins'e göre Freud'un uygarlığın huzursuzluğu tezi, insanın doğuştan gelen saldırgan dürtülerinin bastırılması gerektiği fikrine dayanır ve bu Hobbesçu insan doğası kavrayışının psikolojik bir versiyonudur. Sahlins, insan insanın kurdudur sözünün kurtlara yapılmış bir hakaret olduğunu vurgulamıştır. Ona göre doğada yaşayan hayvanlar, Batılıların hayal ettiği gibi sürekli bir herkesin herkesle savaşı içinde değildir. Sosyo-biyolojinin genetik belirlenimciliği, Batı'nın rekabetçi kapitalist değerlerini doğaya yansıtmakta ve bunu bilimsel gerçek olarak sunmaktadır. Sahlins'e göre bu modern bilim dalları öz nefretimizin, yani kendi doğamızdan tiksinişimizin, bilimsel maskeye bürünmüş halidir.

Sonuç bölümü olarak da düşünülebilecek Kültür İnsan Doğası başlıklı bölümde Sahlins, kendi tezini net bir şekilde ortaya koyar. Sahlins'e göre biyoloji ve kültür arasındaki ilişki, Batının yanılsadığı gibi biyolojik altyapı

üzerine kurulu kültürel üstyapı şeklinde değildir. Sahlins'e göre insan biyolojisi kültürel varoluş için evrimleşmiştir. İnsan beyni sosyal ve sembolik ilişkiler kurmak üzere gelişmiştir. Kültür, insan doğasının bir eklentisi veya baskılayıcısı değil, bizatihi ön koşuludur. Kısacası insan, kültürel bir hayvandır. Biyoloji bize konuşma yetisi verir ama hangi dili konuşacağımızı belirlemez; cinsellik dürtüsü verir ama kiminle, ne zaman ve nasıl evleneceğimizi kültür belirler.

Sahlins'in Batı'nın İnsan Doğası Yanılsaması isimli kitabı, sosyal bilimlerin literatüründe insan doğasına yönelik özcü yaklaşımları sorunsallaştıran eleştirel geleneğe oldukça derinlikli, kapsayıcı ve ufuk açıcı bir katkı sunmaktadır. Kitap sadece bir antropoloji metni değil siyaset bilimi, felsefe, tarih ve biyoloji ile hesaplaşan disiplinler arası bir kitaptır. Sahlins'in bu kitabı kaleme alarak ortaya koyduğu en büyük başarı, doğal ve kaçınılmaz olarak gördüğümüz bencilliğin, rekabetin ve devletin baskıcı gücünün aslında tarihsel ve kültürel birer tercih olduğunu göstermesidir. Sahlins, Batı düşüncesinin kendi korkularını evrensel bir insan doğası yasasına dönüştürdüğünü ifşa eder ve eleştirir. Özellikle Hobbes ve Adams ile Tukidides ve Machiavelli arasında kurduğu felsefi bağlantılar, Batı siyasi geleneğinin sürekliliğini anlamak açısından önemlidir. Ancak Sahlins'in Batı ve Batı olmayan arasında kurduğu keskin karşıtlığın eleştiriye açık olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Batı düşüncesi kendi içinde özellikle 20. yüzyılda gelişen post-yapısalcı ve post-modern gelenekler üzerinden insanın evrensel ve bencil bir doğası olduğu fikriyle radikal bir biçimde hesaplaşmıştır. Dolayısıyla Sahlins'in Batı'yı tamamen bencil, Batı olmayana ise tamamen sosyal olarak göstermesi, Batı'nın kendi içindeki bu eleştirel zenginliği ve her iki tarafın barındırdığı çeşitliliği gölgeleyerek indirgemeci sonuçlar doğurabilir. Yine de Sahlins'in asıl amacının kapsamlı bir tarih yazımından ziyade, genetik belirlenimcilik ve neoliberal bireycilik gibi baskın paradigmaları sarsmak olduğu unutulmamalıdır. Sahlins'in kitabı, sosyal bilimlerin neredeyse tüm alanlarına nüfuz eden insan doğası fikri üzerine yürütülen tartışmanın önemli bir tarafı olarak alana katkı sunmakta ve alanı çalışan bilim insanları ile öğrencilere faydalı olabilecek birçok noktayı gözler önüne sermektedir. Bu açıdan Batı'nın İnsan Doğası Yanılsaması, insan doğası fikri üzerine okunabilecek en önemli eserlerden biridir.

Mustafa Özcan Şen

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi